चतुर्थः पाठः–सदैव पुरतो निधेहि चरणम्

प्रश्न 1:

पाठे दत्तं गीतं सस्वरं गायत।

उत्तर 1:

स्वयं करें–

प्रश्न 2:

अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखत–

(क) स्वकीयं साधनं किं भवति?

(ख) पथि के विषमाः प्रखराः?

(ग) सततं किं करणीयम्?

(घ) एतस्य गीतस्य रचयिता कः?

(ङ) स कीदृशः कविः मन्यते?

उत्तर 2:

(क) बलम्

(ख) पाषाणाः

(ग) ध्येय-स्मरणम्

(घ) श्रीधरभास्कर-वर्णेकरः

(ङ) राष्ट्रवादी।

प्रश्न 3:

मञ्जूषातः क्रियापदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत–

निधेहि	विधेहि	जहीहि	देहि	भज	चल	कुरु

यथा-त्वं पुरतः चरणं निधेहि।

(क) त्वं विद्यालयं ....।

(ख) राष्ट्रे अनुरक्तिं ....।

(ग) मह्यं जलं ....।

(घ) मूढ! .... धनागमतृष्णाम्।

(ङ) .... गोविन्दम्।

(च) सततं ध्येयस्मरणं ....।

(क) त्वं विद्यालयं **चल**।

(ख) राष्ट्रे अनुरक्तिं **विधेय**।

(ग) मह्यं जलं **देहि**।

(घ) मूढ! **जहीहि** धनागमतृष्णाम्।

(ङ) **भज** गोविन्दम्।

(च) सततं ध्येयस्मरणं **करु**।

प्रश्न 4 (अ):

उचितकथनानां समक्षम् 'आम्', अनुचितकथनानां समक्षं 'न' इति लिखत-

यथा-पुरत: चरणं निधेहि। आम्

(क) निजनिकेतनं गिरिशिखरे अस्ति। ☐

(ख) स्वकीयं बलं बाधकं भवति। ☐

(ग) पथि हिंस्रा: पशव: न सन्ति। ☐

(घ) गमनं सुकरम् अस्ति। ☐

(ङ) सदैव अग्रे एव चलनीयम्। ☐

उत्तर 4 (अ):

(क) निजनिकेतनं गिरिशिखरे अस्ति। **आम्**

(ख) स्वकीयं बलं बाधकं भवति। **न**

(ग) पथि हिंस्रा: पशव: न सन्ति। **न**

(घ) गमनं सुकरम् अस्ति। **न**

(ङ) सदैव अग्रे एव चलनीयम्। **आम्**

प्रश्न 4 (आ):

वाक्यरचनया अर्थभेदं स्पष्टीकुरुत-

परितः – पुरतः
नगः – नागः
आरोहणम् – अवरोहणम्
विषमाः – समाः

उत्तर 4 (आ):

परितः	(चारों ओर)	–	ग्रामं **परितः** वृक्षाः सन्ति।
पुरतः	(आगे)	–	विद्यालयस्य **पुरतः** एकम् उद्यानम् अस्ति।
नगः	(पर्वत)	–	हिमालयः संसारे प्रसिद्ध **नगः** अस्ति।
नागः	(सर्प)	–	शेष**नागः** सर्वोच्चः भवति।
आरोहणम्	(सढ़ाई)	–	पर्वतस्य **आरोहणम् सु**खदं भवति।
अवरोहणम्	(उतराई)	–	पर्वतस्य **अवरोहणम्** रोमांचकं भवति।
विषमाः	(असमान)	–	पर्वतस्य मार्गाः **विषमाः** एव भवन्ति।
समाः	(समान)	–	राजपुत्राः नृपेण **समाः** सन्ति।

प्रश्न 5:

मञ्जूषातः अव्ययपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत-

एव	खलु	तथा	परितः	पुरतः	सदा	विना

(क) विद्यालयस्य .... एकम् उद्यानम् अस्ति।

(ख) सत्यम् .... जयते।

(ग) किं भवान् स्नानं कृतवान् ....?

(घ) सः यथा चिन्तयति .... आचरति।

(ङ) ग्रामं .... वृक्षाः सन्ति।

(च) विद्यां .... जीवनं वृथा।

(छ) .... भगवन्तं भज।

उत्तर 5:

(क) विद्यालयस्य **पुरतः** एकम् उद्यानम् अस्ति।

(ख) सत्यम् **एव** जयते।

(ग) किं भवान् स्नानं कृतवान् **खलु**?

(घ) सः यथा चिन्तयति **तथा** आचरति।

(ङ) ग्रामं **परितः** वृक्षाः सन्ति।

(च) विद्यां **विना** जीवनं वृथा।

(छ) **सदा** भगवन्तं भज।

प्रश्न 6:

विलोमपदानि योजयत-

पुरतः	विरक्तिः
स्वकीयम्	आगमनम्
भीतिः	पृष्ठतः
अनुरक्तिः	परकीयम्
गमनम्	साहसः

उत्तर 6:

पुरतः	पृष्ठतः
स्वकीयम्	परकीयम्
भीतिः	साहसः
अनुरक्तिः	विरक्तिः
गमनम्	आगमनम्

प्रश्न 7 (अ):

लट्लकारपदेभ्यः लोट्-विधिलिङ्लकारपदानां निर्माणं कुरुत-

	लट्लकारे	लोट्लकारे	विधिलिङ्लकारे
यथा-	पठति	पठतु	पठेत्
	खेलसि	....	....
	खादन्ति	....	....
	पिबामि	....	....
	हसतः	....	....
	नयामः	....	....

उत्तर 7 (अ):

खेलसि	खेल	खेलेः
खादन्ति	खादन्तु	खादेयुः
पिबामि	पिबानि	पिबेयम्
हसतः	हसताम्	हसेताम्
नयामः	नयाम	नयेम

प्रश्न 7 (आ):

अधोलिखितानि पदानि निर्देशानुसारं परिवर्तयत-

यथा- गिरिशिखर (सप्तमी-एकवचने) - गिरिशिखरे

पथिन् (सप्तमी-एकवचने) - ....

राष्ट्र (चतुर्थी-एकवचने) - ....

पाषाण (सप्तमी-एकवचने) - ....

यान (द्वितीया-बहुवचने) - ....

शक्ति (प्रथमा-एकवचने) - ....

पशु (सप्तमी-बहुवचने) - ....

उत्तर 7 (आ):

अधोलिखितानि पदानि निर्देशानुसारं परिवर्तयत-

पथिन् (सप्तमी-एकवचने)	-	**पथि**
राष्ट्र (चतुर्थी-एकवचने)	-	**राष्ट्रीय**
पाषाण (सप्तमी-एकवचने)	-	**पाषाणे**
यान (द्वितीया-बहुवचने)	-	**यानानि**
शक्ति (प्रथमा-एकवचने)	-	**शक्ति**
पशु (सप्तमी-बहुवचने)	-	**पशुषु**